

в'язнями // Збірник міжнародних нормативно-правових актів щодо захисту прав і свобод громадян у сфері правосуддя / Укл. В.Я. Конопельский, В.Є. Ткаліч. - Одеса: НДРВВ, 2003. - 310 с.

11. Європейські пенітенціарні правила. [Електронний ресурс]: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_032.

12. Інструкція про порядок розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі. [Електронний ресурс]: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0213-12>.

13. Ширвиндт Е.Г., Утевский Б.С. Советское исправительно-трудовое право / Е.Г. Ширвиндт, Б.С. Утевский. - М., 1931. - С. 87.

14. Мішель Фуко. Наглядати й карати. Народження в'язниці / Мішель Фуко; [Перев. з франц. П. Таращук]. - К.: Основи, 1998. - 392 с.

Марчук А.І.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права
Національного університету "Одеська юридична
академія"
Надійшла до редакції: 10.08.2015

УДК 355.4:343.3226:341.4

АНТИТЕРОРИСТИЧНА ОПЕРАЦІЯ І МІЖНАРОДНИЙ ТЕРОРИЗМ

Погребицький М. Л.

Стаття присвячена проблемам протидії сучасному міжнародному тероризму як світовому явищу, а також організації здійснення антитерористичних заходів, як одного з чинників забезпечення національної безпеки держави. Автори окреслюють можливі шляхи їх вирішення, зупиняються на конкретизації та розмежуванні таких понять, як тероризм та диверсії.

Ключові слова: національна безпека, воєнна організація держави, органи влади, міжнародний тероризм, диверсії.

Статья посвящена проблемам противодействия современному международному терроризму как мировому явлению, а также организации осуществления антитеррористических мероприятий, как одному из условий обеспечения национальной безопасности государства. Автор выделяет возможные пути их решения, конкретизации и разделение таких понятий, как терроризм и диверсия.

Ключевые слова: национальная безопасность, военная организация государства, органы власти, международный терроризм, диверсии.

The article is devoted to the problems of combating modern international terrorism as a global phenomenon, as well as organizations implement anti-terrorism measures, as a factor of national security. Authors outline possible solutions, stop at the specification and differentiation of concepts such as terrorism and sabotage.

Keywords: national security, the military organization of the state authorities, international terrorism, sabotage.

Нагальна потреба наукових досліджень проблеми антитерористичної боротьби обумовлена низкою політичних, економічних і військових змін, що призвели до змін воєнно-політичної ситуації у світі. Так, упродовж двадцяти останніх років була розв'язана значна кількість локальних війн і конфліктів, які, як показали події в зоні Перської затоки, Югославії, Чечні, Афганістані, українсько-російською війною, негативно впливають на зростання проявів тероризму у всьому світі. Ця серія продовжена військовими подіями в Лівії, Єгипті, Ефіопії, Судані, Україні.

Події 11 вересня в США не тільки передбачили, але й розкрили характер конфліктів майбутнього. Вони засвідчили, що тероризм стає не тільки реальною загрозою людству, а й використовується певними силами як методика, яка покладається в основу бойових дій нового

масштабу й характеру - так званих «гібридних воєн».

Сьогодні тероризм не існує сам по собі. Він використовується в боротьбі за нові території, природні ресурси, політичний вплив на керівництво інших країн, установлення вигідного окремим державам світового порядку тощо. На думку авторів, ідеться не лише про те, кого одні вважають терористом, а інші сприймають як борця за свободу. Ситуація ускладнюється тим, що в окремих випадках зміна існуючого ладу або заміна влади, які здійснюються шляхом активного насильства, через певний час визнається світовим співтовариством як «справедливі» дії, тобто такі, які не суперечать міжнародному праву.

Слід зазначити, що проблемі виникнення та розповсюдження тероризму у вітчизняній та особливо іноземній науці присвячена значна кількість досліджень [10-18]. Створено навіть спеціальний розділ науки - «террогенез», дослідження якого проводять не тільки державні, суспільні та міжнародні організації, а й спеціальні служби, військові відомства тощо. Посилюється значення дослідження цієї проблеми подіями на сході України, де з початку 2014 року проходить антитерористична операція (далі - АТО).

Проблем організації антитерористичної боротьби, як у мирний час, так і в умовах правового режиму надзвичайного та воєнного стану, науковці торкаються лише фрагментарно. Статті В. Радецького, В. Шкідченка, В. Телелима, В. Свінарєнка [19, 20, 21] визначили необхідність зосередження зусиль над вивченням цієї проблеми. На рівні декларацій до лютого 2014 року залишалися заклики науковців щодо необхідності внесення певних змін і доповнень до державних програм реформування та розвитку Збройних Сил, Воєнної доктрини України, чисельних документів чинної законодавчої бази з питань національної безпеки і оборони держави, необхідності розгортання широкої організаційної й дослідної роботи, мобілізації наявних можливостей для створення загальнодержавної системи антитерористичної боротьби з урахуванням особливостей кризових ситуацій мирного та воєнного часу. І тільки окупація військами Російської Федерації Республіки Крим, розгортання антиурядових рухів на територіях Луганської й Донецької областей, посилення їх бойових і спеціальних можливостей кадровими підрозділами Збройних Сил Росії змусили активізувати цю роботу.

Виходячи з указаного вище, автором поставлене за мету завдання на підставі аналізу сучасної законодавчої

© М.Л. Погребицький, 2015

бази та численних публікацій щодо проблем тероризму, викласти своє бачення підходу до вирішення цієї надзвичайно важливої для забезпечення національної безпеки держави проблеми.

Події в США у вересні 2001 р., а також у Росії, Афганістані, Іраку, Іспанії, у південній Африці, інших районах підвищеної політичної та воєнної конфронтації, засвідчили, що ставка в боротьбі з тероризмом тільки на військовій формуванні малоефективна. Військові операції США в Іраку, Афганістані й разом з військовими формуваннями Пакистану не дали бажаних позитивних результатів, ще більше дестабілізували ситуацію, засвідчили, що органи державної влади нестабільних у терогенному плані країн неспроможні повністю контролювати обстановку в регіонах з високим рівнем террогенезу, впливом етнічно-племінних лідерів, контрабанди зброєю та наркотиками. Армії провідних країн світу, оснащені найсучаснішою зброєю, фактично не змогли протидіяти терористичним проявам, які поступово розповсюджують свій вплив на все нові й нові регіони. У цих умовах вже не спрацьовують класичні військові схеми [9], прикладом чому можуть слугувати Ізраїль і Ірак.

Автор погоджується з українським науковцем Г.В. Сфімовим, що сьогодні ми маємо справу з індустрією міжнародного тероризму, який використовує для вирішення власних злочинних планів величезні інформаційні, фінансові, технологічні та кадрові ресурси. Це вимагає пошуку інших підходів і радикального переосмислення ситуації, яка склалася, аналізу питання щодо вдосконалення сучасного міжнародного правового формату проведення національних антитерористичних операцій і участі в них миротворчих сил. Не менш актуальним є питання щодо залучення національних складових до боротьби з тероризмом на власній території. У демократичному суспільстві цьому приділяють особливу увагу, жорстко регламентуючи та контролюючи подібні заходи.

Але при цьому, і це необхідно відмітити, що події 11 вересня в Америці, розгортання антиукраїнських рухів на сході України продемонстрували повну неготовність державних структур, зокрема й Збройних Сил до реальних оперативних дій, показали нездатність ефективно протистояти міжнародному тероризму як одній з нових форм ведення бойових дій у сучасних умовах. Слід зазначити, що здійснення провокацій, диверсій і терористичних актів стало характерною особливістю реалізації воєнної загрози кінця XX та початку XXI століття. Це вимагає зміни всієї системи поглядів на проведення антитерористичних заходів по забезпеченню національної безпеки держави, і насамперед територіальної оборони, та відкриває реальні можливості міжнародної співпраці в цій галузі.

Більш того, у подібних умовах, на наш погляд, є нагальна необхідність ретельного вивчення та чіткого визначення особливостей планування та здійснення комплексу антитерористичних заходів, як у мирний час так і в умовах правового поля режимів надзвичайного і воєнного станів, а також особливого періоду із залученням усіх складових Воєнної організації держави.

На підставі вказаного, вважаємо за необхідне розставити акценти в таких поняттях, як «тероризм» і «диверсії», визначити рівень їх впливу на заходи щодо забезпечення національної та військової безпеки держави.

Терор протягом тисячоліть супроводжував і продовжує супроводжувати історію людства. Тому в окрему проблему необхідно виділити насильство політичне, яке здійснюється окремими групами, так званими «терори-

стами», так і державами, коли насильство отримує назву «державний терор».

Терористична діяльність окремих спільнот, організацій і приватних осіб завжди перебувала за межами законодавства й кваліфікується за найвищим рівнем кримінальних покарань, проте мало кого (за винятком засуджених у Нюрнбергу, Токіо та декількох югославських злочинців) з державних лідерів спіткала заслужена кара.

Зазвичай диференціація подібних явищ йде за такою схемою: терор здійснюється групою людей, які опанували державний апарат і саме за допомогою його інституцій реалізують свої цілі. Так було за якобінців у Франції, у тридцять роки в Радянському Союзі, у нацистському Рейху та маоїстському Китаї. Сьогодні ця проблема набуває подальшого розвитку в ісламському світі.

Будь-яка боротьба за владу породжує кров, насильство й терористичні методи, основним завданням яких є залякування, розповсюдження жаху, адже терор у перекладі з французької й означає «жах». Боротьба продовжується на рівні суспільних груп, закритих актуалізованих спільнот, окремі з яких власне й використовують методи силового залякування супротивника, розраховуючи на суспільний резонанс. Ідейний діапазон терористичних організацій надзвичайно широкий. Разом з тим, протягом усієї історії їх існування екстремісти всіх мастей тісно співпрацюють між собою. Більш того, останні події у світі свідчать, що тероризм став схожим на організовану злочинність. І чим далі - тим менш помітною стає різниця між першим і другим явищами.

Головною особливістю сучасного тероризму, на наш погляд, є наявність міжнародних, регіональних і національних керівних органів для вирішення питань організації, планування й реалізації цілей терористичної діяльності, організації взаємодії між окремими групами та виконавцями акцій. Навіть відкриті джерела інформації свідчать про створення розгалуженої структури центрів і баз з підготовки бойовиків, про організовану мережу фірм, кампаній, банків і фондів, які використовуються для прикриття діяльності терористів, їх фінансування та всебічного забезпечення. За рахунок зрощування з наркобізнесом, торгівлі зброєю і «живим товаром» у руках терористів концентруються величезні матеріальні та фінансові ресурси. Підтримку йому надають різного роду екстремістські організації, розташовані майже по всьому світу, а також сприяння окремих держав щодо фінансової, матеріальної, матеріальної та спеціально-технічної допомоги, передачі сучасних озброєнь, підготовка на власних навчальних базах бойовиків.

Сучасний тероризм - це не тільки череда масштабних провокацій, а й важіль глобальної перебудови світу, за допомогою якого вирішується одночасно декілька завдань: позбавлення інших країн можливості об'єктивного аналізу ситуації; звуження або повна втрата державного суверенітету; неспроможність самостійного прийняття тих чи інших важливих політичних рішень.

Таким чином, тероризм тісно пов'язаний з державною політикою зацікавлених у підтриманні міжнародної напруженості певних країн світу, а це неможливо без залучення відповідних організованих структур, діяльність яких націлена на дестабілізацію обстановки у визначеній країні (регіоні), дискредитації її уряду, деяких державних і політичних лідерів, розпалювання міжнародної і релігійної ворожнечі, спонукання населення до непокорі органам державної влади, підготовки озброєного опору та втягнення місцевого населення в збройну боротьбу,

здійснення інших протиправних дій шляхом розповсюдження удаваних чуток і дезінформації.

Сьогодні треба констатувати професіоналізацію протиправної діяльності терористичних угруповань, адже подібні дії притаманні елітним військовим формуванням, так званим силам спеціальних операцій. Як свідчить історія воєнного та оперативного мистецтва, складовою частиною агресивних дій воєнного характеру було й продовжує залишатися їх широке застосування в різних сферах діяльності. При цьому метою проведення терористичними організаціями спеціальних операцій в умовах мирного часу можуть бути: підрив економічного потенціалу країни (регіону); дестабілізація соціально-політичної обстановки; завчасне створення оперативно-технічних умов (баз) для наступних дій; деструктуризація та захоплення окремих галузей економіки (банківської системи, інформаційної структури та їх органів керівництва). При цьому вирішується широке коло завдань:

- організація антидержавних виступів, повстанських і партизанських рухів;
- підготовка й формування партизанських і повстанських загонів; зрощування з кримінальними структурами, об'єднання, цілеспрямованість та координація їх діяльності;
- розміщення та накопичення у відповідних районах зброї й засобів матеріально-технічного забезпечення спеціальних операцій у воєнний час;
- здійснення диверсій, терористичних актів, нальотів;
- вивчення воєнно-політичного стану й настроїв населення, особового складу військ противника, заходів місцевої влади, організація збору розвідувальної інформації;
- ведення психологічних операцій, організація саботажу діяльності органів державного управління та місцевого самоврядування, розповсюдження дезінформації тощо.

Прикладом вказаному можуть бути такі дані ООН: з 1991 по 2014 роки здійснено 48 операцій по врегулюванню кризових ситуацій у різних регіонах світу, більш 640 операцій по боротьбі з розповсюдженням наркотичних речовин. Крім того, вони активно займалися і займаються підготовкою власних бойових кадрів у 91 країні світу.

За допомогою підпільних терористичних організацій і рухів були здійснені державні заклоти у Гватемалі, Домініканській Республіці, Чилі, Гренаді, Панамі, Афганістані, Анголі, Сомалі, і це далеко не повний перелік.

У сучасних умовах, особливо у зв'язку з бурхливими процесами радикальних змін на теренах колишнього Радянського Союзу, ряду східноєвропейських країн, у деяких регіонах була різко дестабілізована внутрішня політична та криміногенна обстановка, в основі нестабільності якої лежать, зокрема, і причини терористичного характеру. Аналіз тільки міжнародних зіткнень на Закавказзі, ряді регіонів Середньої Азії, кривавих подій у Нагорному Карабасі, Сумгаїті, Фергані, Баку, Азербайджані, Вірменії, Чечні, Боснії, Сербії дає змогу підтвердити такі висновки.

Очевидно, що здійснення таких великомасштабних, добре організованих, матеріально забезпечених, чітко скоординованих акцій, неможливе без якісного підготовленого координаційного ядра, яким, безумовно, стали корумповані угруповання місцевого походження. Однак чітка організація й координація таких крупних терористичних, диверсійних і протиправних акцій у масштабах цілого регіону дилетантам і навіть організованих мафії не під силу. Відкриті засоби масової інформації досить

детально висвітлювали обстановку, відображали реальну картину подій, розповідали про засоби та методи дій тих сил, які їх проводили.

Відзначається зростання рівня спеціальної підготовки бойовиків, навчених не тільки прийомам рукопашного бою, застосуванню легкої вогнепальної та холодної зброї, вибухівки, якою частково заволоділи під час нападу на військові частини й склади, а й техніці протистояння правоохоронним органам і навіть військам. Останнім часом усе частіше вони володіють навичками використання високоточної й науково ємкої зброї: потужних систем залпового вогню, танків, самохідної артилерії тощо. В організації таких акцій чітко проглядається детально продумана, психологічно й матеріально підготовлена система, відчувуються дії професіоналів високої кваліфікації. При цьому необхідно відзначити, що ідентифікація подій 11 вересня в США тільки як терористичних актів створила, на наш погляд, помилкову методологічну основу оцінки цих подій. Терористичним і диверсійним актам, при багатьох подібних рисах, притаманні різні форми геополітичного протистояння.

Теракт - явище політичної і соціальної боротьби. Його основною метою є зміни політичних і соціальних відносин у державі, суспільстві або між людьми шляхом залякування насильством. Масштаби матеріальних збитків у теракті грають не основну роль. Головне в ньому - рівень і масштаби самого насильства як джерела страху.

Диверсійний акт - явище вже збройної боротьби. Основна його мета - завдати максимальних матеріальних збитків і шкоди при мінімальному використанні сил і засобів. Головне - змусити противника залучити на захист своїх об'єктів якомога більше матеріальних, фінансових і людських ресурсів.

Тому тероризм, як явище, був обмежений тільки межами самих авіалайнерів під час їх захоплення. Подальше нанесення авіаударів з повітря по важливих об'єктах державного і воєнного управління - це вже не тероризм, а акти збройної боротьби, які здійснені спеціальними засобами, тобто є вже диверсійними актами.

Як бачимо, звичайні авіаудари по Багдаду, Белграду, Афганістану з воєнно-політичної точки зору відрізняються від диверсійних авіаударів по об'єктах Нью-Йорка, переважно, засобами застосування озброєння. У першому випадку - це високоточні крилаті ракети та бомби, у другому - літаки під контролем камікадзе. Об'єкти ураження в обох випадках практично ідентичні.

Таким чином, політичний міжнародний тероризм (слід чітко відрізнити від звичайного кримінального) є складовою частиною диверсійних дій, що застосовуються силами спеціальних операцій досить значної кількості країн світу, які виступають «спонсорами» міжнародного тероризму. Він несе загрозу національній безпеці будь-якої держави світу, міжнародна діяльність якої суперечить поглядам певної ідеології та світогляду деяких інших країн чи групи країн світу.

Слід зазначити, що вже на початку 70-х років ХХ століття поняття «національна безпека» набуло комплексного характеру. Воно передбачало, крім забезпечення державної безпеки, також забезпечення безпеки особи й суспільства. При цьому з'явилася необхідність забезпечення безпеки не тільки в суто воєнній сфері, але й поширення на інші сфери життєдіяльності - політичну, економічну, соціальну, наукову, інформаційну тощо. У зв'язку з цим, у законі України «Про основи національної безпеки України» визначено, що національна

безпека - це захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання й нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам [4].

Крім того, у законі України «Про організацію оборонного планування» дається визначення поняття «стратегія національної безпеки України» - узгоджена за метою, завданнями й засобами довгострокова комплексна програма практичних дій щодо забезпечення захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави від зовнішніх і внутрішніх загроз. Стратегія національної безпеки України є основою для комплексного планування діяльності органів державної влади у сфері оборони й національної безпеки [5].

При цьому слід зазначити, що основи національної безпеки України визначені, крім зазначених вище законодавчих актів, насамперед у Конституції України, Законах України «Про оборону України», «Про боротьбу з тероризмом» [1, 6] та в ряді інших законів і нормативно-правових актів. Необхідно наголосити, що вони поділяються на нормативно-правові, тобто такі, що встановлюють, змінюють і припиняють права чи обов'язки органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, підприємств, установ, організацій, громадян, і концептуальні, які не містять у собі норм права, а лише офіційні погляди політичного керівництва, наприклад, щодо реформування тої чи іншої сфери діяльності, а тому їх зміст може не збігатися з існуючою нормативно-правовою базою й виходити за її межі.

Так, у Законі «Про основи національної безпеки» [4] уточнено загрози національним інтересам і національній безпеці України на сучасному етапі у відповідних сферах життєдіяльності, але ми відзначимо лише тільки ті, які напряду пов'язані з поняттям тероризму і диверсій, а саме такі загрози:

злочинна діяльність проти миру і безпеки людства, насамперед поширення міжнародного тероризму;

загроза використання з терористичною метою ядерних та інших об'єктів на території України;

можливість незаконного ввезення в країну зброї, боєприпасів, вибухових речовин і засобів масового ураження радіоактивних і наркотичних засобів;

спроби створення й функціонування наземних воєнізованих збройних формувань і намагання використати в інтересах певних сил діяльність військових формувань і правоохоронних органів держави;

поширення корупції, хабарництва в органах державної влади, зрощення бізнесу й політики, організованої злочинної діяльності;

загрози посягань з боку окремих груп та осіб на державний суверенітет, територіальну цілісність, економічний, науково-технічний і оборонний потенціал України, права і свободи громадян;

можливість втягування України в регіональні збройні конфлікти чи в протистояння з іншими державами;

можливість виникнення конфліктів у сфері міжетнічних і міжконфесійних відносин, радикалізації та проявів екстремізму в діяльності деяких об'єднань національних меншин і релігійних громад;

загроза проявів сепаратизму в окремих регіонах України.

Практично кожна з цих загроз національній безпеці актуальна для України, якщо тероризм і диверсії будуть застосовані для дестабілізації обстановки в державі. Ви-

ходячи з норм ст. 5 зазначеного Закону [4], «національна безпека України забезпечується шляхом проведення виваженої державної політики відповідно до прийнятих в установленому порядку доктрин, концепцій, стратегій і програм у політичній, економічній, соціальній, воєнній, екологічній, науково-технологічній, інформаційній та інших сферах», а вибір конкретних засобів і шляхів забезпечення національної безпеки України обумовлюється необхідністю своєчасного вжиття заходів, адекватних характеру і масштабам загроз національним інтересам.

Слід відзначити, що в законодавчій базі у сфері забезпечення національної безпеки та, зокрема, протидії тероризму зроблено за останній час чимало. Так, у 2000 році приймаються нові редакції законів «Про оборону України», «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про правовий режим воєнного стану», у жовтні 2001 року виходить Указ Президента України «Про територіальну оборону України» (нова редакція), у березні 2003 року приймається закон «Про боротьбу з тероризмом», а на початку 2014 року - «Про правовий режим антитерористичної операції» [1; 2; 3; 7; 6].

Однак навіть визначення тероризму у вигляді окремої статті Кримінального кодексу (ст. 258) [8] усіх проблем створення міцного законодавчого підґрунтя боротьби з цим явищем не розв'язує. Закон України «Про боротьбу з тероризмом» дає визначення основних понять тероризму і терористичного акту з точки зору кримінального Кодексу.

Тероризм - суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади, або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей, або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей;

Терористичний акт - злочинне діяння у формі застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, відповідальність за які передбачена статтею 258 Кримінального кодексу України. У разі, коли терористична діяльність супроводжується вчиненням злочинів, передбачених статтями 112, 147, 258-260, 443, 444, а також іншими статтями Кримінального кодексу України, відповідальність за їх вчинення настає відповідно до Кримінального кодексу України.

Технологічний тероризм - злочини, що вчиняються з терористичною метою із застосуванням ядерної, хімічної, бактеріологічної (біологічної) та іншої зброї масового ураження або їх компонентів, інших шкідливих для здоров'я людей речовин, засобів електромагнітної дії, комп'ютерних систем і комунікаційних мереж, включаючи захоплення, виведення з ладу і руйнування потенційно небезпечних об'єктів, які прямо чи опосередковано створили або загрожують виникненням загрози надзвичайної ситуації внаслідок цих дій і становлять небезпеку для персоналу, населення та довкілля; створюють умови для аварій і катастроф техногенного характеру.

Терористична діяльність - це діяльність, яка охоплює: планування, організацію, підготовку та реалізацію терористичних актів;

підбурювання до вчинення терористичних актів, насильства над фізичними особами або організаціями, знищення матеріальних об'єктів у терористичних цілях;

організацію незаконних збройних формувань, злочинних угруповань (злочинних організацій), організованих злочинних груп для вчинення терористичних актів, так

само як і участь у таких актах;

вербування, підготовку та використання терористів; пропаганду й поширення ідеології тероризму; фінансування терористичних груп (організацій) або інше сприяння їм.

Міжнародний тероризм - здійснювані у світовому чи регіональному масштабі терористичними організаціями, угрупованнями, зокрема за підтримки державних органів окремих держав, з метою досягнення певних цілей суспільно-небезпечні, насильницькі діяння, пов'язані з викраденням, захопленням, убивством ні в чому не винних людей чи загрозою їх життю й здоров'ю, зруйнування важливих народногосподарських об'єктів, систем життєзабезпечення, комунікацій, застосуванням чи загрозою застосування ядерної, хімічної, біологічної та іншої зброї масового ураження.

Прояви тероризму характерні як для мирного часу, так і за умов введення правових режимів надзвичайного стану, антитерористичної операції, воєнного стану. Саме тому ми підійшли до необхідності уніфікації таких понять, як тероризм та диверсії з метою створення єдиної системи боротьби з цими проявами як у мирний час, так і в особливий період.

При цьому необхідно підкреслити, що правовий режим воєнного стану може вводитись тільки в особливий період, а режим надзвичайного стану та антитерористичної операції - у мирний період.

Зазначимо, що в таких умовах протидіяти тероризму повинні різні силові структури, які застосовують притаманні тільки їм форми, методи, сили й засоби діяльності. Наприклад, Збройні Сили України відповідно до закону «Про правовий режим надзвичайного стану» (ст. 20) залучаються з дозволу Президента України тільки у двох випадках: до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру або разом з Прикордонними військами - для здійснення заходів щодо запобігання масового переходу державного кордону з території суміжних держав. Механізм застосування підрозділів Збройних Сил при проведенні антитерористичних операцій у мирний час і в умовах уведення правового режиму надзвичайного стану визначений останнім законом.

Деталізує це питання Закон України «Про військову службу правопорядку у Збройних Силах України» [7], одне з положень якого визначає, що в умовах введення режиму надзвичайного стану на Службу правопорядку додатково покладатимуться завдання «щодо участі в боротьбі з ворожими диверсійно-розвідувальними групами на території України». Але, на жаль, реальні сили та фахівці цієї структури ще тільки готуються.

Слід наголосити, що в особливий період завдання щодо боротьби з ДРГ покладатиметься на Збройні Сили відповідно до «Положення про територіальну оборону» [5]. Крім того, в особливий період на них покладена боротьба з диверсійно-розвідувальними силами, іншими озброєними формуваннями агресора та незаконно утвореними антидержавними озброєними формуваннями, а в мирний час - ці завдання покладені вже на Антитерористичний центр при Службі безпеки України, який складається з Міжвідомчої координаційної комісії та штабу, а також координаційних груп та їх штабів, які створюються при регіональних органах Служби безпеки України, у кожному обласному центрі, але, як було зазначено вище, законодавчої бази стосовно використання підрозділів Збройних Сил у проведенні антитерористичних операцій у мирний час немає.

Разом з тим, дійсність змусила внести корективи до цього підходу, а саме використовувати в АТО проти диверсійно-розвідувальних і терористичних груп не тільки сили та можливості антитерористичних підрозділів Служби безпеки України, а також їх істотне посилення частинами й підрозділами Збройних Сил, Національної гвардії та батальйонами територіальної оборони. Спектр їх завдань значно розширено, адже в антитерористичній боротьбі найбільшої ваги набувають розвідувальні, контррозвідувальні, протидиверсійні, інформаційно-психологічні та пошуково-рятувальні заходи, дії щодо ліквідації наслідків терористичних акцій і диверсій. Безперечно, що саме Збройним силам належить провідна роль у протидії вірогідним терористичним актам у повітряному просторі та територіальних водах України.

Що стосується залучення центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування до боротьби з тероризмом, то аналіз Закону України «Про боротьбу з тероризмом» і Закону України «Про правовий режим антитерористичної операції» свідчить, що вони мають ряд суттєвих протиріч і, головне, чітко не визначають повноваження та обов'язки цих органів влади. Так, відповідно до ст. 4 центральні органи виконавчої влади беруть участь у боротьбі з тероризмом у межах своєї компетенції, визначеної законами й виданими на їх основі іншими нормативно-правовими актами. Разом з тим, до визначених суб'єктів, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом у межах своєї компетенції, не відносяться центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування.

Виходячи з цього положення, керівник антитерористичної операції нібито на власний розсуд має право залучати представників органів влади до проведення операції. Таким чином, ще на етапі створення системи антитерористичної та протидиверсійної боротьби вже закладені певні неузгодженості й протиріччя.

Сучасний стан справ в організації протидії тероризму не може нас задовольняти у зв'язку з тим, що події 11 вересня в США відкрили XXI століття й показали, якого характеру конфлікти очікують нас у майбутньому, засвідчили, що тероризм за своїми масштабами й жорстокістю стає реальною серйозною загрозою всьому світовому суспільству. Вони продемонстрували неготовність держав ефективно протистояти міжнародному тероризму як одній з нових форм ведення бойових дій у сучасних умовах, коли певні кола продовжують спроби здійснити власні великодержавні, гегемоністичні, національні, сепаратистські та інші цілі за допомогою воєнної сили, зокрема широкого застосування диверсійних і терористичних актів.

Слід зазначити, що будь-які реформи, також і ті, що враховують можливість використання військових формувань України в протидії терористичній загрозі, необхідно розглядати в контексті подальшого удосконалення системи національної безпеки. Ці процеси повинні відбуватися на основі зменшення розриву між структурними складовими Воєнної організації держави. Хоча, за умов становлення громадянського суспільства, поширення повноважень насамперед Збройних сил у внутрішніх справах держави завжди містить певний ризик. Отже, стає нагальною необхідність не декларативного, а реального демократичного цивільного контролю з боку суспільства й держави над Воєнною організацією держави, який би передусім сприяв перегляду існуючих штампів і підходів у створенні ефективної моделі протидії

міжнародному тероризму, внесенню відповідних змін в існуючу законодавчу базу. Зрозуміло, що займатися цими проблемами повинні професіонали високого рівня, компетентні в цих питаннях. Є потреба також у залученні структур недержавного сектора, чий зусилля спрямовані на забезпечення безпеки життєдіяльності як окремих громадян, так і всього суспільства.

Література

1. Закон України „Про оборону України” від 05.10.2000 р. № 2020. // ВВР. - 2000. - № 49. - С. 420-428.
2. Закон України „Про правовий режим надзвичайного стану” від 16.03.2000 р. № 1550. // ВВР. - 2003. - № 29. - С. 223-229.
3. Закон України „Про правовий режим воєнного стану” від 06.04.2000 р. № 1647. // ВВР. - 2003. - № 27 / - С. 209-215.
4. Закон України „Про основи національної безпеки України” від 19.06.2003 р. № 964. // ВВР. - 2003. - № 39. - С. 214-221.
5. Закон України „Про організацію оборонного планування” від 18.10.2004 р. № 2198. // ВР
6. Закон України „Про боротьбу з тероризмом” від 20.03.2003 р. № 964. // ВВР. - 2003. - № 25. - С. 180-187.
7. Закон України „Про військову службу правопорядку у Збройних Силах України” від 29.11.2001 р. № 2840. // ВР.
8. Указ Президента України „Про територіальну оборону України” від 02.10.2001 р. № 918. // Відомості Верховної Ради. - 2003. - С. 214-221.
9. Кримінальний кодекс України. - Київ: А.С.К., 2005. - С. 483.
10. Крутов В. Міжнародний тероризм: вірус, який несе людству смертельну загрозу // Військо України. - 2004. - № 7-8. - С. 30-31.
11. Требин М. Тероризм в ХХІ столітті. - Минск: Харвест, 2004. - С. 810.
12. Миллер Д. Командос - формирование, подготовка,

выдающиеся операции спецподразделений. - Минск: Харвест, 1997. - С. 5-7.

13. Реззаков Ф. Век террора. - Москва: ЭКСМО, 2003. - С. 464.
14. Млечин Л. Кто взорвал Америку? - Москва: ЦЕНТРПОЛИГРАФ, 2002. - С. 491.
15. Гаращук П. Силы специальных операций стран НАТО // Військо України”. - 1997. - № 5-6. - С. 30-32.
16. Дубинский Д. Войска специального назначения. - Минск: Современный литератор, 1998. - С. 7-9, 61-70.
17. Гриняев С. Сетевая война по-американски // Независимое военное обозрение. - 2002. - № 5. - С. 4.
18. Землянский Ю. На прицели - терроризм. // Народна Армія, 19 листопада 1999 р. - С. 3.
19. Ахмадулин В. Натовский пиар // Независимое военное обозрение. - 2002. - № 7 - С. 7.
20. Радецкий В. Не маємо права жити вчорашнім днем // Армія України. 26 серпня 2004 р. - С. 4.
21. Шкідченко В. Проблеми антитерористичної боротьби та потенціал Збройних Сил України // Народна Армія - 20 листопада 2001. - С. 1.
22. Телелим В. Кочетов В. Спеціальна операція в чеченській кампанії 1999-2000 років // Військо України”. - 2001 - № 7 - С. 25-27.
23. Барыкин В., Велесов С., Корецкий В. Силы специальных операций и способы борьбы с ними // Военная мысль. - 2001. - № 2. - С. 12-14.
24. Старкин Н. Привлечение армий для борьбы с терроризмом // Зарубежное военное обозрение. - 2003. - № 3. - С. 23.

*Погребницький М.Л.,
кандидат наук з державного управління,
професор кафедри управління
оперативно-службовою діяльністю
Національної академії СБУ
Надійшла до редакції: 20.04.2015*

УДК 343.985

ДО ПРОБЛЕМИ ПРО ОБСТАВИНИ, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

*Пулатов Ю. ,
Салімов Ш.*

У статті розглянуті обставини, що виключають злочинність діяння, за яких заподіяння шкоди охоронюваному законом інтересам не розглядається як учинення суспільно небезпечного діяння, що тягне кримінальну відповідальність. Такі дії визнаються правомірними, суспільно корисними, доцільними або вимушеними. Авторами пропонується ввести в Закон Республіки Узбекистан «Про оперативно-розшукову діяльність» спеціальну статтю «Обставини, що виключають злочинність діяння при проведенні оперативно-розшукової діяльності», де всі обставини будуть чітко визначені.

Ключові слова: оперативно-розшукова діяльність, оперативний ризик, обґрунтований ризик, обставини, що виключають злочинність діяння.

В статье рассмотрены обстоятельства, исключающие преступность деяния, при которых причинение вреда охраняемым законом интересам не рассматривается как совершение общественно опасного

деяния, которое влечет уголовную ответственность. Такие действия признаются правомерными, общественно полезными, целесообразными или вынужденными. Авторами предлагается ввести в Закон Республики Узбекистан «Об оперативно-розыскной деятельности» специальную статью «Обстоятельства, исключающие преступность деяния при проведении оперативно-розыскной деятельности», где все обстоятельства будут четко определены.

Ключевые слова: оперативно-розыскная деятельность, оперативный риск, обоснованный риск, обстоятельства, исключающие преступность деяния.

The article deals with criminal defenses, in which the harm to legally protected interests is not seen as a socially dangerous act, which entails criminal liability. Such actions are recognized as lawful, socially useful, appropriate, or forced. The authors propose to introduce in the Law «On operative-search activity» special article «criminal

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**